

Н. А. Чумак,

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВЗАЄМОДІЯ ЛАКУНАРНИХ КОНЦЕПТІВ З АНГЛОМОВНИМ ПУБЛІЦИСТИЧНИМ ДИСКУРСОМ (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКИХ ЕТНОСПЕЦИФІЧНИХ КОНЦЕПТІВ)

У статті розглядаються основні принципи декодування інокультурних лакунарних концептів в дискурсі на прикладі французьких етноспецифічних концептів в англomовному публіцистичному дискурсі.

Ключові слова: лакунарний концепт, етноспецифічний концепт, ім'я концепту, публіцистичний дискурс.

В статье рассматриваются основные принципы декодирования инокультурных лакунарных концептов в дискурсе на примере французских этноспецифических концептов в англоязычном публицистическом дискурсе.

Ключевые слова: лакунарный концепт, этноспецифический концепт, имя концепта, публицистический дискурс.

The article deals with basic principles of the lacunar concepts decoding in the discourse by the example of the French concepts denoted by ethnic specific linguistic units in the English publicistic discourse.

Key words: lacunar concept, ethnic specific concept, name of concept, publicistic discourse.

Французькі етноспецифічні концепти – це репрезентовані за допомогою французьких етноспецифічних номінацій концепти, наділені, як і будь-які інші концепти англomовної картини світу, тривірневим шаром змісту (понятійного, перцептивного і валоративного). Як слушно зауважує А. М. Приходько, «інтеркультурна трансляція концептуального змісту – це його передача, перекодування, перевербалізація засобами іншої мови з різним ступенем повноти інтеріоризації понятійного, перцептивного чи валоративного компонентів концепту, а іноді й усіх разом» [4, с. 292].

Актуальність нашого дослідження визначається відсутністю комплексного наукового аналізу взаємодії французьких етноспецифічних концептів з англomовним публіцистичним дискурсом у світлі останніх підходів до вивчення дуалізму концепту й дискурсу. **Метою** статті є висвітлити взаємодію лакунарних концептів з англomовним публіцистичним дискурсом на прикладі французьких етноспецифічних концептів, що передбачає вирішення таких завдань: 1) з'ясувати місце інокультурного лакунарного концепту в цільовій лінгвокультурі, 2) визначити ознаки, яких набувають або втрачають певні французькі етноконцепти при взаємодії з англomовним публіцистичним дискурсом.

Зміст, який уміщують у собі французькі етноспецифічні концепти під час інтеграції в англomовну картину світу, сприймається відповідно до досвіду та знань носіїв англійської мови про устрій когнітивної бази «експортерів» (себто французів) даних концептів, тому «етноспецифічний характер концепту може спричинити значні труднощі при трансляції в іншу лінгвокультуру», зокрема в англійську [там само]. У такому разі «імпортери» (носії англійської мови) матимуть справу з відсутністю їх вербальних репрезентантів, а відтак, і самих концептів у своїй лінгвокультурі. Йдеться про так звану «лакунарну трансльованість» (термін А. М. Приходька). Називаючи її безеквівалентністю, А. М. Приходько характеризує лакунарну трансльованість як «незрозумілість, незвичність, екзотичність, незнайомість, неточність та навіть помилковість» [там само, с. 297].

Цілком справедливо А. М. Приходько зараховує до низки лакунарних концептів (ксенонімів) поряд з українськими БОРЩ, ГОПАК, ВИШИВАНКА, французьку BOUILLABAISSE [там само], а Д. Анджео, наприклад, уналежнює до південно-африканізмів – АПАРТЕІД, а до британізмів – БІГ БЕН [5, с. 228]. Не маючи вербальних репрезентантів у приймаючій лінгвокультурі, такі лакунарні концепти, як наголошує І. О. Голубовська, можуть бути об'єктивовані в інших мовах лише розгорнутим описовим шляхом [2, с. 78].

Декодування інокультурного концепту в цільовій мові відбувається реципієнтом шляхом трансформації отриманої інформації з вербального коду в когнітивні структури та його співвіднесення зі своєю когнітивною (епістемічною) базою, а потім – залежно від актуальності й значимості цього змісту має місце або фіксація його у структурах довготривалої пам'яті та вживання у концептивному просторі дискурсу, або поступова втрата. Тому концепти, перебуваючи у когнітивно-семантичному просторі одного дискурсу, виявляються ситуативно імпортованими (запозиченими) до іншого дискурсу для виконання певних когнітивно-комунікативних функцій [4, с. 307].

Якщо говорити про дуалізм концепту і дискурсу, стає очевидним, що дискурс є середовищем його існування, а сам він концептуалізується навколо певних концептів. Оскільки ті самі концепти поводяться по-різному в різних дискурсах, можна припустити, що в результаті взаємодії одного концепту з іншими концептами дискурсу, останній збагачується новими властивостями, ознаками і рисами, змінюючи свою структуру, як наприклад, етноконцепти TERROIR, TRICOTEUSES, TUMBRIL, GUILLOTINE тощо. Так, мовний засіб втілення французького етноспецифічного концепту GUILLOTINE лексема *guillotine*, *f* у французькій мові має такі значення: 1) *instrument qui sert à décapiter les condamnés à mort par la chute d'un couperet qui glisse entre deux montants verticaux*; 2) *exécution capitale*; 3) *peine de mort par décapitation* [7]. Англomовний словник дає широке визначення цієї етнореалії: *I. Noun: 1) a machine with a heavy blade sliding vertically in grooves, used for beheading people; 2) a device for cutting that incorporates a descending or sliding blade, used typically for cutting paper, card, or sheet metal; 3) a surgical instrument with a sliding blade used typically for the removal of the tonsils; 4) British (in parliament) a procedure used to prevent delay in the discussion of a legislative bill by fixing times at*

which various parts of it must be voted on. II. 1) Verb [with object] execute (someone) by guillotine; 2) cut (paper, card, etc.) with a guillotine; 3) British (in parliament) end discussion by applying a guillotine to (a bill or debate) [8]. Як бачимо, в англomовному публіцистичному дискурсі дана мовна одиниця значно збагачує набір семантичних ознак, а тому і структура концепту GUILLOTINE суттєво розширюється.

Так, наприклад, часто в англomовному публіцистичному дискурсі можна зустріти французьку лексему *tumbрил*, яка слугує іменем концепту TUMBRIL («відкритий візок, що нахилився назад для вивантаження, зокрема використовувався, щоб відвозити засуджених до гільйотини під час Французької революції» [там само]), при відтворенні не лише негативно-маркованих ситуацій, що змальовують «осуд» (*Rafael Benítez is being led to the tumbрил by a slaving mob of media sans-culottes* [9]), «ув'язнення» (*The captains of the 1990s stock market bubble are being dragged into court and carted off to jail. On Friday Martha Stewart became the latest victim to fall to the tumbриls* [там само]), «крах кар'єри» (*the Blair administration is being prepared for the tumbриls that have carried its predecessors away* [там само]) тощо, а й ситуацій нейтрального змісту із значенням «двозначна ситуація» (*whether it turns out to be a bandwagon or a tumbрил* [там само]), «неоднозначна ситуація» (*the tumbриls are not quite rolling up* [там само]), «нейтральна ситуація» (*there was no mob to be seen or heard in the House of Lords this week. no sign of a tumbрил, or the guillotine either* [там само]), і навіть таких, що є позитивно забарвленими із значенням «позитивні зміни» (*he turned a tumbрил into a bandwagon – and won* [там само]) або «відставка зі збереженням привілеїв» (*their (Lords') last few days have been characterized by an anxiety to have the tumbрил oiled with privileges and refreshments* [там само]).

Заслугує на увагу також приклад із лексемою SMIC, що є іменем концепту SMIC («мінімальна зарплата у Франції»), потенційну сему «мінімальний» якої авторка статті використала у своїх інтересах, змальовуючи мінімальний запас слів у користувачів французької мови: ...*This should be the basis on which the number of individuals possessing the «French-speaking minimum» should be determined (this would be what I have called the French-speaking SMIC, that is to say, the linguistic equivalent of the minimum wage in France)* [7, с. 292].

Тут буде незайвим згадати теорію функціональної переорієнтації, запропоновану А. Е. Левицьким, під якою вчений має на увазі «особливий дериваційний процес, що дає змогу окремим одиницям мови, не змінюючи свою форму, реалізувати нові, нехарактерні для них раніше категоріальні, синтаксичні та прагматичні характеристики» [3, с. 4]. Ці трансформації вихідних номінацій є можливими завдяки тому, що лексичні одиниці, які вербалізують французькі етноспецифічні одиниці, володіють функцією-потенцією, яка є «схильністю одиниці номінації до набуття певного знакового навантаження, а також до виконання окремих нехарактерних для цієї одиниці семантичних, синтаксичних і прагматичних ролей» [там само, с. 7]. Невипадково французькі концепти, репрезентовані відповідними етноспецифічними лексемами, в англomовному публіцистичному дискурсі мають багатшу палітру складників, які органічно вписуються в дискурс та сприяють повноцінній реалізації його інформативної стратегії та функції впливу.

Наприклад, французька етноспецифічна лексема *Côte d'Azur*, що є ім'ям концепту *CÔTE D'AZUR* («прибережна територія на південному сході Франції, що охоплює Ніццу, Канни, Сент-Тропе та князівство Монако» [8]), є аксіологічно нейтральною у французькій мові, проте в англomовному публіцистичному дискурсі вживається не лише з позитивним забарвленням у значенні «сонячний» (*The sun disappears behind a black cloud and the Côte d'Azur effect immediately evaporates* [9]), «яскравий, пістрявий» (*Solid flat shoes [...] can make an animal print tunic less Côte d'Azur* [там само]), а навіть з додаванням префіксу *un-* «похмурий» набуває діаметрально протилежного значення (*The weather was extremely un-Côte d'Azur, a cold rain fell incessantly from skies* [там само]). Розібратися читачам у справжніх значеннях цих номінацій, як видно з прикладів, допомагає контекст.

Тому вживані в англomовному публіцистичному дискурсі французькі етноспецифічні номінації, що реалізують однойменні концепти, розцінюємо, як своєрідні маркери, які підтримуються англomовним публіцистичним дискурсом, у якому останні змінили своє початкове французьке значення, переорієнтувавшись на потреби англomовного дискурсу, який, у свою чергу, відображає їх нові когнітивні особливості. Звідси випливає, що англomовний публіцистичний дискурс надав даним номінаціям нові смисли, яких немає у французькій мові, а отже, підсилив вже наявні перцептивно-образні та ціннісні складники репрезентованих ними концептів.

Однак, можлива і зворотня ситуація, коли дискурс нейтралізує окремі ознаки концепту або повністю нівелює даний концепт як лінгвокультурну цінність, як наприклад, у випадку з лексемою *champagne*, що є ім'ям концепту CHAMPAGNE: «I) *en héraldique, pièce honorable qui occupe le tiers inférieur de l'écu*; 2) *cuve cylindrique employée pour la teinture en indigo, spécialement des pièces imprimées avec retenue et pour les batiks*» [6] / «I. шампанське; II. 1) геогр. крейдова, вапняна долина (у провінції Шампань, Франція); 2) геральд. нижня третина щита» [1, с. 182]. В англomовному публіцистичному дискурсі зустрічаємо дану номінацію лише у значенні «алкогольного напою», проте, з огляду на широке розповсюдження у цьому значенні даної мовної одиниці, не лише в англійській мові, а й загалом, зважаючи на її «інтернаціональність» (пор.: укр. шампанське, рос. шампанское), варто зауважити, що справжню етнографічну цінність представляє значення «II. 2) геогр. крейдова, вапняна долина (у провінції Шампань, Франція)», але в англomовному публіцистичному дискурсі це значення не закріпилося, а тому ця ознака концепту CHAMPAGNE була втрачена. Це означає, що засвоєння і закріплення того чи іншого значення мовної одиниці, а отже, й ознаки концепту, відбувається з урахуванням дискурсивних потреб. Оскільки в англійській мові значення «вапняний» покладається на цілком універсальну лексему «limestone», а словосполучення «вапняна долина» вербалізується як «limestone valley», то, з одного боку, у додатковій лексемі *champagne* з таким самим значенням англomовний публіцистичний дискурс не має потреби, а з іншого, – *champagne* у значенні «шампанське» є настільки звичною назвою в англomовному

публіцистичному дискурсі, що навіть якби значення П. 2. і прижилося в англійській мові, воно б усе одно «не витримало конкуренції» з боку значення І.

Отже, французькі етноспецифічні концепти проявляють когнітивно-семантичну вибірковість, актуалізуючись у тому чи іншому контексті в рамках англомовного публіцистичного дискурсу.

До перспектив подальших розвідок слід зарахувати подальше дослідження метафоричного переосмислення французьких етноспецифічних номінацій в англомовному публіцистичному дискурсі, що може бути використане на заняттях з лексикології та стилістики англійської мови тощо.

Література:

1. Гак В. Г. Новый французско-русский словарь / В. Г. Гак, К. А. Ганшина. – 6-е изд. стереотип. – М. : Рус. яз., 2001. – 1195 с.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія / Ірина Олександрівна Голубовська. – 2-е вид., виправ. і доповн. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
3. Левицький А. Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. Е. Левицький. – К., 1999. – 36 с.
4. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с.
5. Angeo J. British-American Lexical Differences. A Typology of Interdialectal Variation / J. Angeo // *English Across Cultures, Cultures Across English*; ed. by O. García, R. Otheguy, J. A. Fishman. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1989. – P. 219–243.
6. Dictionnaires Larousse. Des dictionnaires Larousse accessible gratuitement [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.larousse.fr/dictionnaires>.
7. Maurais J. Languages in A Globalising World / J. Maurais, M. Morris. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 362 p.
8. The Compact Oxford English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.askoxford.com>.
9. The Times [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.timesonline.co.uk>.